

NORGES HØYESTERETT

Den 18. januar 2013 avsa Høyesterett dom i

HR-2013-00104-A, (sak nr. 2012/1464), straffesak, anke over dom,

I.

A

(advokat Anders Brosveet)

mot

Den offentlige påtalemyndighet

(statsadvokat Benedicte Hordnes)

Bistandsadvokat for de fornærmede

(advokat Rolf Knudsen)

II.

B

(advokat John Christian Elden)

mot

Den offentlige påtalemyndighet

(statsadvokat Benedicte Hordnes)

Bistandsadvokat for de fornærmede

(advokat Rolf Knudsen)

STEMMEGIVNING :

- (1) Dommer **Bergsjø**: Saken gjelder menneskehandel og grove tyverier. Den reiser spørsmål om rettsanvendelsen i forbindelse med domfellelse for menneskehandel, straffutmåling, tap av førerett for motorvogn og oppreisningserstatning til ofrene for menneskehandelen.

- (2) Statsadvokatene i Hordaland satte 9. juni 2011 A og B under tiltale for grov menneskehandel med fire mindreårige, jf. straffeloven § 224 fjerde ledd jf. første ledd bokstav b og andre ledd bokstav a-c jf. tredje ledd, og flere grove tyverier, jf. straffeloven § 257 jf. § 258. Bergen tingrett avsa 4. oktober 2011 dom med slik domsslutning:

- "1. **A, født 12.06.1980, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 fjerde ledd, jf. første bokstav b og annet ledd bokstav a – c, jf. tredje ledd, og straffeloven § 257, jf. § 258, alt sammenholdt med straffeloven § 62, til straff av fengsel i 4 – fire – år og 6 – seks – måneder. Varetekt kommer til fradrag med 568 – femhundreogsekstiåtte – dager, jf. straffeloven § 60.**
2. **B, født 14.01.1986, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 fjerde ledd, jf. første bokstav b og annet ledd bokstav a – c, jf. tredje ledd, og straffeloven § 257, jf. § 258, alt sammenholdt med straffeloven § 62, til straff av fengsel i 4 – fire – år og 6 – seks – måneder. Varetekt kommer til fradrag med 295 – tohundreogtjuefem – dager, jf. straffeloven § 60.**
3. **A dømmes til å tåle inndragning av 318.000 – trehundreogattentusen – kroner, jf. straffeloven § 34.**
4. **B dømmes til å tåle inndragning av 250.000 – tohundreogfemtitten – kroner, jf. straffeloven § 34.**
5. **A dømmes til å tåle inndragning av Sony Ericsson og Nokia mobiltelefoner, jf. straffeloven § 35.**
6. **A fradømmes retten til å føre førerkortpliktig motorvogn i Norge for en periode av 3 – tre – år, jf. vegtrafikkloven § 33 nr. 1, jf. forskrift om tap av retten til å føre motorvogn § 2-6 nr. 4.**
7. **B fradømmes retten til å føre førerkortpliktig motorvogn i Norge for en periode av 3 – tre – år, jf. vegtrafikkloven § 33 nr. 1, jf. forskrift om tap av retten til å føre motorvogn § 2-6 nr. 4.**
8. **A og B dømmes in solidum til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å betale oppreisning til:**
  - **C med 60.000 – sekstitusen – kroner,**
  - **D med 60.000 – sekstitusen – kroner,**
  - **E med 60.000 – sekstitusen – kroner,**
  - **F med 60.000 – sekstitusen – kroner,****alt med tillegg av alminnelig forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven fra forfall til betaling skjer."**

- (3) De domfelte anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og lovanvendelsen vedrørende tiltalen post I (menneskehandel), bevisbedømmelsen under straffutmålingen for tiltalen post II (grove tyverier), tap av førerrett og subsidiært straffutmålingen. Gulating lagmannsrett avsa 19. juni 2012 dom med slik domsslutning:

- "1. **A, f. 12.06.1980, dømmes for fire overtredelser av straffeloven § 224 første ledd bokstav b, og andre ledd bokstav a-c, jf. 3. ledd, sammenholdt med de forhold hvor skyldspørsmålet ble endelig avgjort ved Bergen tingretts dom 4. oktober 2011 og under hensyntagen til straffeloven § 62 første ledd, til en straff av fengsel i 5 – fem – år.**

Til fradrag kommer 828 – åttehundreogtjueåtte – dager for utholdt varetekt.

2. **B, f. 14.01.1986 dømmes for fire overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav b, og andre ledd bokstav a-c, jf. 3. ledd, sammenholdt med det forhold hvor skyldspørsmålet ble endelig avgjort ved Bergen tingretts dom av 4. oktober 2011, og under hensyntagen til straffeloven § 62 første ledd, til en straff av fengsel i 4 – fire – år og 6 – seks – måneder.**

Til fradrag kommer 555 – femhundreogfemtifem – dager for utholdt varetekt.

3. **A, dømmes til å tåle inndragning av utbytte i medhold av straffeloven § 34 med kr 200 000,- kronertohundretusen.**
4. **B, dømmes til å tåle inndragning av utbytte i medhold av straffeloven § 34 med kr 130 000,- kronerethundreogtrettitusen –.**
5. **A idømmes tap av førerrett til motorvogn i Norge for en periode av 3 – tre år, jf. vegtrafikkloven § 33 nr. 1, jf. forskrift om tap av førerrett for motorvogn § 2-6 nr. 4.**
6. **B idømmes tap av førerrett til motorvogn i Norge for en periode av 3 – tre år, jf. vegtrafikkloven § 33 nr. 1, jf. forskrift om tap av førerrett for motorvogn § 2-6 nr. 4.**
7. **A og B dømmes in solidum til å betale oppreisningserstatning til C med kroner 40 000,-, – kronerførtitusen – innen 2 – to – uker fra denne dom er forkynt. Ved forsinket betaling tilkommer forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer.**
8. **A og B dømmes in solidum til å betale oppreisningserstatning til D med kroner 40 000,-, – kronerførtitusen – innen 2 – to – uker fra denne dom er forkynt. Ved forsinket betaling tilkommer forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer.**
9. **A og B dømmes in solidum til å betale oppreisningserstatning til E med kroner 40 000,-, – kronerførtitusen – innen 2 – to – uker fra denne dom er forkynt. Ved forsinket betaling tilkommer forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer.**
10. **Sergejus og B dømmes in solidum til å betale oppreisningserstatning til F med kroner 40 000,-, – kronerførtitusen – innen 2 – to – uker fra denne dom er forkynt. Ved forsinket betaling tilkommer forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer."**

- (4) I motsetning til i tingretten ble A og B altså ikke domfelt for *grov* menneskehandel i lagmannsretten. Et mindretall mente at straffen burde settes til fengsel i fire år og seks måneder for A og fire år for B.
- (5) Begge de domfelte har anket til Høyesterett over rettsanvendelsen under skyldspørsmålet, saksbehandlingen, straffutmålingen og inndragningen. Videre har de bedt om ny behandling av de sivile kravene. I ankeutvalgets beslutning 21. september 2012 ble ankene tillatt fremmet for så vidt gjelder rettsanvendelsen under skyldspørsmålet, saksbehandlingen vedrørende varetektsfradraget, straffutmålingen, tap av førerrett og de sivile kravene. Også de fornærmede har begjært ny behandling av de sivile kravene, og ankeutvalget ga samtykke 3. desember 2012. A har senere trukket straffutmålingsanken. I skranken for Høyesterett har de domfelte med samtykke fra påtalemyndigheten frafalt anken over saksbehandlingen vedrørende varetektsfradraget.

- (6) *Jeg er kommet til at ankene ikke kan føre frem.*
- (7) Som jeg allerede har vært inne på, gjelder saken menneskehandel og grove tyverier. Begge de domfelte er litauiske statsborgere, som møttes første gang i juni 2009. A bodde da på X, mens B hadde kommet til Norge "for å begå tyverier".
- (8) På den første turen til Norge hadde B med seg C, som på det tidspunktet var 15 år. De to begikk tyverier sammen uten at lagmannsretten har funnet bevismessig dekning for at A medvirket. B kom igjen til Norge i begynnelsen av august 2009 – denne gangen sammen med C og hennes venninne D. Sistnevnte var 16 år gammel. Begge jentene begikk omfattende tyverier for A og B, men ble etter hvert pågrepet. C returnerte til Litauen sammen med B etter noen dager, og også venninnen dro tilbake etter å ha vært i Norge en periode.
- (9) I oktober 2009 kom B igjen til Norge. Denne gangen hadde han med seg E og F, som var henholdsvis 16 og 17 år gamle. Frem til de ble pågrepet, deltok også disse i omfattende tyveriaktivitet for A og B. E ble returnert etter pågripelsen, men kom tilbake hit i november sammen med A for et nytt tyveritokt. Etter noen dager ble hun igjen pågrepet og opplyses å ha vært under barnevernets omsorg. Også F ble tatt hånd om av barnevernet. A fortsatte sin kriminelle virksomhet frem til 1. februar 2010, mens B ikke er domfelt for forhold etter månedsskiftet oktober/november 2009.
- (10) De domfelte har også fått flere voksne litauere med til Norge for å begå tyverier for seg.
- (11) *Lovanvendelsen*
- (12) De domfelte har for det første anket over lovanvendelsen så langt gjelder domfellelsen for menneskehandel etter straffeloven § 224. Lagmannsretten var under behandlingen av saken satt med lagrette, jf. straffeprosessloven § 352. Om grunnlaget for prøvingen i slike saker uttaler førstvoterende i plenumsavgjørelsen inntatt i Rt. 2009 side 750, avsnitt 80:

"Høyesterett har i en lang rekke avgjørelser lagt til grunn at ved anke til domfeltes gunst kan lagrettens lovanvendelse ikke bare prøves på grunnlag av rettslederens protokollerte rettsbelæring, men også på grunnlag av hva lagretten ut fra de opplysninger som for øvrig foreligger, mest sannsynlig har lagt til grunn, se Rt. 2007 side 961 avsnitt 29 med henvisninger til tidligere praksis. Dette innebærer at Høyesterett ved prøvingen av lagmannsrettens lovanvendelse i tillegg til spørsmålene til lagretten og det som måtte være opplyst om innholdet av rettsbelæringen, blant annet kan bygge på den beskrivelse av den straffbare handling som fagdommerne sammen med de fire lagrettemedlemmene har gitt som grunnlag for straffutmålingen, se Rt. 2007 side 961 avsnitt 35. Som jeg tidligere har påpekt, må denne – i den utstrekning det ikke finnes opplysninger om noe annet – også antas å gi uttrykk for lagrettens syn."

- (13) De domfelte har særlig hatt innsigelser mot rettsbelæringen i saken. Jeg bemerker allerede her at rettsbelæringen må ses i lys av de faktiske forhold som er beskrevet. Det er heller ikke holdepunkter for at lagretten har bygd på annet enn det som fremgår om faktum i lagmannsrettens domsgrunner.

- (14) Straffeloven § 224 første og andre ledd lyder:

"Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

...

b) tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tiggning

...

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel. "

(15) I tredje ledd er det gitt en særregel for menneskehandel med mindreårige:

"Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt."

(16) For domfellelse for menneskehandel med mindreårige kreves etter dette at den mindreårige er utnyttet til blant annet tvangsarbeid eller tvangstjeneste. Midlene "vold, trusler" med videre som er nevnt i første ledd første punktum trenger ikke å være anvendt. De domfelte har anført at lagmannsretten ikke har stilt strenge nok krav til hva som ligger i begrepene "utnytter" og "tvangsarbeid eller tvangstjenester", og jeg ser nærmere på forståelsen av disse uttrykkene.

(17) Jeg nevner innledningsvis at bakgrunnen for bestemmelsen var Norges tilslutning til FNs konvensjon 15. november 2000 om grenseoverskridende organisert kriminalitet og dens protokoll om menneskehandel med videre – "Palermo-protokollen", se blant annet Rt. 2010 side 733, avsnitt 18. I Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) side 58 har departementet redegjort nærmere for protokollens definisjon av menneskehandel, uten at jeg ser grunn til å gå nærmere inn på den. Om lovens uttrykk "utnytter" heter det på side 97 i proposisjonen:

"I det å utnytte en person ligger å bruke vedkommende for å oppnå en fordel for seg selv. Dette vil typisk være en direkte eller indirekte økonomisk fordel, men ikke nødvendigvis. Det kan også tenkes at fordelen er å oppnå en viss posisjon i et bestemt miljø, eller gjentjenester."

(18) I høringsnotatet hadde departementet ikke foreslått noen særregulering for menneskehandel med personer under 18 år. Om dette uttales på side 65 i proposisjonen:

"Dette var begrunnet med at dersom en person under 18 år er handlet med for de formål som er nevnt, skal det mindre til enn ellers for å si at vedkommende er utnyttet eller forledet."

(19) Midlene for utnyttelsen ble imidlertid tatt inn i straffebudets første ledd, og det måtte da gjøres unntak for mindreårige for å tilfredsstillte kravene i FN-protokollen.

(20) Jeg nevner også at departementet på side 61 viser til høringsnotatets drøftelse av hvilke handlinger som burde rammes. Drøftelsen har etter mitt syn en viss interesse for forståelsen av begrepet "utnytter". Her heter det:

"I slike tilfeller vil forledelse ofte gli over i utnyttelse. Kvinnen har for eksempel ikke penger til billett til hjemreisen og har ikke noe sted å bo eller penger å leve for i Norge. Prostitusjonen blir nødvendig for å overleve."

(21) Om begrepet "tvangsarbeid" uttaler departementet på side 98 i proposisjonen:

"I 'tvangsarbeid' i bokstav b ligger at den som blir utnyttet, ikke har kommet frivillig inn i arbeidsforholdet og/eller ikke kan komme frivillig ut av det. Bokstav b kan for eksempel ramme situasjoner der personer som blir lokket med arbeid i et annet land, blir utnyttet som arbeidskraft fordi de ikke har lovlig opphold i landet og dermed havner i en sårbar stilling. Det vil også kunne ramme dem som holder arbeiderne i f.eks. en fabrikk innelåst eller skaffer hushjelpere som verken får lønn eller er frie til å slutte i tjenesten når de ønsker. Derimot vil en langvarig uoppsigelig kontrakt ikke uten videre omfattes."

(22) Når jeg så går over til å se på hvordan de aktuelle begrepene er forstått i Høyesteretts praksis, tar jeg utgangspunkt i dommen inntatt i Rt. 2011 side 1127. Saken gjaldt tolkningen av uttrykket "utnytter" og reiste særlig spørsmål om straffebudet også rammer personer som mottar enkeltstående seksuelle tjenester fra et offer for menneskehandel – "mottakersiden". I avsnitt 17 presiserer førstvoterende at hun ikke tar stilling til hva løsningen ville blitt ved mer omfattende kjøp eller mottak av slike tjenester. Jeg ser dette som et utslag av at man bør være varsom med å oppstille for generelle retningslinjer om hvilke handlinger som rammes av straffeloven § 224. Slik oppfatter jeg også avsnitt 19, der førstvoterende uttaler:

"Til tross for disse forskjellene er ordlyden i straffebudet utformet med utgangspunkt i forpliktelsen til å kriminalisere menneskehandel i protokollen artikkel 5, jf. artikkel 3, se proposisjonen side 97. På side 63 fremhever departementet at det var 'en vanskelig prosess å utforme definisjonen av menneskehandel under forhandlingene av FN-protokollen, og det byr på utfordringer å utforme et norsk straffebud'. I en slik situasjon må man være forsiktig med å bokstavfortolke ordlyden i straffebudet til den tiltaltes ugunst hvis ikke tolkningen har støtte også i andre tungtveiende rettskildefaktorer."

(23) I avsnitt 27 i dommen går førstvoterende nærmere inn på begrepet "utnytter". Det heter her at tredje ledd – særregelen om mindreårige – ikke kan "anses for å endre karakteren av selve overtredelsen", og at det "fortsatt [må] kreves utnyttelse, slik dette er beskrevet i forarbeidene".

(24) Ankeutvalget tok stilling til tolkningen av straffeloven § 224 i en fengslingskjennelse inntatt i Rt. 2011 side 1061. Lagmannsretten hadde i tilknytning til uttrykket "tvangsarbeid eller tvangstjenester" uttalt at det sentrale måtte være "om vedkommende ikke har kommet frivillig inn i arbeidsforholdet eller tjenesteytelser og/eller ikke kan komme frivillig ut av det." Dette var etter ankeutvalgets syn riktig lovforståelse, se avsnitt 41–42. I avsnitt 46 heter det videre:

"Det kan på denne bakgrunn ikke stilles for strenge krav til den tvangen som må foreligge. Etter ankeutvalgets syn er det tilstrekkelig at det er utvist en form for press fra gjerningspersonen."

(25) Også i Rt. 2012 side 1175 vurderte ankeutvalget straffeloven § 224 i forbindelse med en fengslings sak. Utvalget siterer i avsnitt 27 fra lagmannsrettens redegjørelse for lovforståelsen:

"Selv om det tas utgangspunkt i at det ikke skal stilles for strenge krav til den tvangen som må foreligge, og at det således skal lite til for å konstatere en eller annen form for press, må det også foreligge en nedre grense for hva som etter omstendighetene kan anses som tvang. Herunder må det også foreligge en grense mellom press som i lovens forstand må rubriseres som tvang, og press som følger av foreldrenes alminnelige myndighet til å organisere familiens hverdag."

(26) I avsnitt 28 heter det så:

"Det er vanskelig å beskrive på det generelle plan hva som skal til for at et barn skal anses utnyttet eller forledet til tvangsarbeid eller tvangstjeneste. Som påpekt i Rt. 2011 side 1061 avsnitt 46, kan det i tilfeller hvor fornærmede er under 18 år, 'ikke stilles for strenge krav til den tvangen som må foreligge', men det må være 'utvist en form for press fra gjerningspersonen'. Dette har lagmannsretten lagt til grunn. Utvalget kan ikke se at lagmannsretten har bygd på noen uriktig generell forståelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav b, jf. tredje ledd."

(27) Jeg bygger på disse uttalelsene i forarbeidene og rettspraksis når jeg nå går over til å vurdere lagmannsrettens lovanvendelse. Det er naturlig å ta utgangspunkt i den protokollerte rettsbelæringen. Her slår rettsformannen først fast at begrepene "utnytter" og "tvangsarbeid" er de sentrale, noe som er et riktig utgangspunkt. Han påpeker videre at tyverier må anses som "arbeid", og også det kan jeg slutte meg til. Om forståelsen av "utnytter" uttaler han videre:

"I begrepet utnyttet ligger det at man bruker en person for å oppnå en fordel for seg selv, typisk vil dette være en økonomisk fordel. Dersom partene er likeverdige, f eks at de deler utbytte likt, eller tar like stor risiko, så foreligger det som regel ikke noen utnytting. Poenget er at det må foreligge et visst misforhold mellom den som utnytter, og den som blir utnyttet. Det må være et misforhold mellom de tiltalte og de fornærmede for å konstatere utnytting."

(28) Jeg kan ikke se at dette er uttrykk for en uriktig generell forståelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav b. Forsvarerne har imidlertid anført at det er feil lovforståelse når rettsformannen fortsetter med å si at "det som er relevante momenter her er hvilken betaling de fire fornærmede skulle få i forhold til det totale utbyttet, og hvem som tok risikoen med hensyn til å bli tatt for tyveriene". Dersom rettsbelæringen måtte oppfattes slik at dette var de eneste relevante momenter, kunne det nok reises spørsmål ved lovforståelsen. Slik jeg ser det, kan likevel ikke rettsbelæringen forstås på denne måten. Når den leses i sin sammenheng, er det etter mitt syn klart at også andre momenter er ansett relevante, noe som må være korrekt.

(29) I rettsbelæringen slås det videre fast at det skal mindre til for at utnytting av personer under 18 år skal rammes av bestemmelsen. Også dette kan jeg slutte meg til som en i utgangspunktet riktig lovforståelse.

(30) Om begrepet "tvangsarbeid" heter det i rettsbelæringen:

"Men i det at det er spørsmål om å utnytte til tvangsarbeid, ligger det likevel et krav om at det er utvist en form for press, selv om det ikke stilles strenge krav til den tvangen som må være utøvd.

...

I vår sak vil den konkrete problemstillingen være hvorvidt de fornærmede hadde mulighet til å komme frivillig ut av situasjonen, eller ikke.

...

Her skal lagretten legge til grunn at det ikke er noe krav at den enkelte fornærmede skal ha prøvd eller ønsket å komme ut av situasjonen. Det avgjørende er om den enkelte fornærmede objektivt sett var i en tvangssituasjon. Det er ikke noe vilkår at det er umulig eller svært vanskelig å komme ut av 'arbeidsforholdet'. Vurderingen av om det foreligger tvang eller press vil måtte bero på en helhetlig vurdering av f eks alder, om den fornærmede sto i et avhengighetsforhold til andre (f eks i forhold til å klare seg mht mat, overnatting og hjemreise, eller om den enkelte tiltalte hadde bestemmende innflytelse på de fornærmedes tyverihandlinger og fortsettelse av å begå slike handlinger). Den enkelte fornærmede trenger altså ikke å føle seg tvunget, så lenge det objektivt sett foreligger en form for tvang eller press i selve situasjonen – som vil gi seg utslag dersom vedkommende skulle prøve eller ønske å stoppe med tyveriene."

- (31) Hverken formuleringen av problemstillingen eller påpekningen av at det må foretas en objektiv vurdering av situasjonen gir etter mitt syn uttrykk for uriktig lovforståelse. Rettsformannens formulering av problemstillingen har sin bakgrunn i at ungdommene frivillig hadde blitt med til Norge.
- (32) Slik jeg ser det, er det heller ikke noe ved domsgrunnene under straffutmålingen som gir grunn til å tro at lagretten har bygd på en uriktig forståelse av straffeloven § 224. Jeg viser her først til lagmannsrettens beskrivelse av opplegget rundt tyveriraidene. Her fremgår at de domfelte fraktet de fire ungdommene fra Litauen til Norge for å utføre tyverier. De pekte ut hva som skulle stjeles og fra hvilke butikker. Barna fikk spesialtilpassede vesker, som skulle hindre utløsning av tyverialarm. De ble videre utstyrt med mobiltelefoner for å kunne kommunisere med de domfelte. Ved at barna ble sendt inn i butikkene tok de mesteparten av risikoen, mens utbyttet i det alt vesentligste havnet hos A og B.
- (33) Om to av ofrene uttaler lagmannsretten:
- "Etter lagmannsrettens syn, hadde de to, etter at de var kommet til Norge, i realiteten lite valg med hensyn til om de skulle fortsette. De hadde ikke penger og kunne ikke språket, og var prisgitt de to tiltalte. De befant seg da i en tvangssituasjon på grunn av det avhengighetsforholdet som besto mellom jentene og bl a A. Jentene ble kommandert til å stjele, og hadde grunn til å frykte for å bli forlatt i Norge om de ikke stjal nok."**
- (34) Av dommen fremgår at også de to andre mindreårige deltok i denne "tyveriaktiviteten", noe det er naturlig å forstå som en henvisning til at de har vært i samme tvangssituasjon. Lagmannsretten uttaler videre at det dreier seg om "barn som kynisk blir utnyttet til tiltaltes egen vinning, systematisk og over tid". Endelig går det frem at en av de fornærmede ble truet med at hun måtte komme seg tilbake til Litauen på egen hånd dersom hun ikke stjal nok.
- (35) På bakgrunn av denne beskrivelsen finner jeg det klart at de domfelte har utnyttet de fire mindreårige til tvangsarbeid på en måte som rammes av straffeloven § 224 første ledd bokstav b. Lagmannsretten har bygd på en riktig forståelse av bestemmelsen, og ankene over rettsanvendelsen må forkastes.
- (36) *Straffutmålingen*
- (37) B har anket over straffutmålingen. Hans forsvarer har blant annet gjort gjeldende at lagmannsretten har utmålt straff for de samme forhold to ganger ved å legge sammen den straff som tyveriene og menneskehandelen isolert sett ville gitt. Det er fremhevet at utmålingen av straff for menneskehandelen og de grove tyveriene bygger på mange av de

samme elementene. Til dette bemerker jeg at straffebestemmelsene likevel gjelder ulike sider ved forholdene.

- (38) Jeg tar utgangspunkt i at det skal utmåles straff for menneskehandel med fire mindreårige fra Litauen. Som nevnt var de henholdsvis 15, 16, 16 og 17 år da de ble tatt med til Norge for å begå tyverier for de domfelte. Alle kom fra vanskelige kår i sitt hjemland. Virksomheten hadde et organisert preg og strakte seg over en periode på flere måneder. I Norge måtte ungdommene bo under kummerlige forhold – de bodde stort sett i bilene og var henvist til å stjele sin egen mat. Jeg viser ellers til den redegjørelsen jeg har gitt for sakens bakgrunn, samt til faktumbeskrivelsen i forbindelse med lovanvendelsen. Strafferammen er fem års fengsel.
- (39) De grove tyveriene omfatter betydelige beløp og har hatt stort omfang. I tingretten forklarte tre av ungdommene at de måtte stjele hver dag, men fikk fri på søndagene. For A har lagmannsretten lagt til grunn en verdi av tyvegodsset på 500 000 kroner, mens B er holdt ansvarlig for 350 000 kroner. Tyveriene er begått fra forretninger, hovedsakelig på kjøpesentre. Mange har blitt brukt i tyverivirksomheten – ikke bare de fire ungdommene.
- (40) Tingretten har gitt følgende beskrivelse av denne delen av den kriminelle virksomheten:
- "Retten legger til grunn at de tiltalte fikk en rekke personer, bl. a. personene beskrevet i tiltalebeslutningen post II a, med seg til Norge for å stjele for seg. En eller begge av de tiltalte har i hovedsak vært i nærheten når tyveriene har blitt begått. De tiltalte ga instruksjoner til personene om hvor og hva de skulle stjele. Etter instruksjoner fra de tiltalte har personene borttatt et betydelig antall kosmetikkvarer, elektriske artikler, alkohol, klær m.m fra ulike forretninger i Bergensområdet, Sandnes/Stavanger, Tønsbergområdet og/eller andre steder i Norge. Til bruk ved tyveriene ble det bl. a. benyttet foliepolstrede vesker som de tiltalte leverte ut. De tiltalte har solgt deler av tyvegodsset i Norge, men mesteparten av dette er blitt transportert i bil til Litauen og solgt der."**
- (41) Nyere rettspraksis om straffutmåling ved menneskehandel knytter seg til utnyttning til prostitusjon og gir dermed begrenset veiledning ved utmålingen av straff i foreliggende sak. Jeg nevner likevel Rt. 2010 side 733, der straffen ble satt til fengsel i to år og ni måneder for den ene domfelte, og tre år og tre måneder for den andre. Fornærmede var en kvinne på 17 år fra Albania, som befant seg i en sårbar situasjon. I Rt. 2006 side 111 ble straffen for to domfelte satt til henholdsvis fem og tre års fengsel for grov menneskehandel til prostitusjon, begått som ledd i organisert kriminalitet. Saken gjaldt grove forhold, idet virksomheten blant annet strakk seg over et langt tidsrom, omfattet seks fornærmede og ga betydelig økonomisk vinning. Etter mitt syn kan dommen bare tillegges begrenset vekt, fordi det har skjedd en skjerping av straffenivået siden 2006. På dette punkt viser jeg til førstvoterendes drøftelse i Rt. 2010 side 733, avsnitt 17 følgende.
- (42) Domfellelsen i vår sak omfatter i tillegg til menneskehandel også grove tyverier – mobil vinningskriminalitet – og jeg finner en viss veiledning i Høyesteretts praksis om slike saker. Jeg presiserer at karakteristikken "mobil vinningskriminalitet" omfatter saker av forskjellig art, omfang og alvorlighetsgrad. Som nevnt i Rt. 2012 side 705 avsnitt 22, må det derfor foretas en konkret vurdering av den samlede kriminelle virksomheten. På den bakgrunn ser jeg det ikke som formålstjenlig å redegjøre nærmere for praksis på dette området, men viser bare til Rt. 2011 side 765, Rt. 2011 side 1210, Rt. 2012 side 705 og Rt. 2012 side 1458.

- (43) Straffen må fastsettes etter en konkret helhetsvurdering av de forhold som domfellelsen gjelder. Etter mitt syn bør det tillegges vekt at menneskehandelen og de grove tyveriene involverer flere mindreårige i en sårbar situasjon. Den kriminelle virksomheten har videre et organisert preg, og opplegget har medført at det har vært vanskelig å avdekke virksomheten til bakmennene.
- (44) Forsvareren har tatt til orde for tilståelsesrabatt. Jeg finner det klart at det ikke er grunnlag for slik rabatt. I den forbindelse bemerker jeg at skylderkjennelsen om tyveridelen omfattet et langt lavere beløp enn det B er domfelt for, og at tilståelsen kom først for tingretten. Bevissituasjonen var slik at den begrensede tilståelsen ikke hadde noen praktisk betydning for pådømmelsen.
- (45) Lagmannsrettens flertall har satt straffen til fengsel i fire år og seks måneder. Etter mitt syn er det ikke noe åpenbart misforhold mellom denne straffen og de straffbare handlingene, jf. straffeprosessloven § 344. Anken over straffutmålingen må etter dette forkastes.
- (46) *Tap av førerrett*
- (47) Lagmannsretten har idømt A og B tap av førerretten i tre år. Begge har anført at vilkårene for slik fradømmelse ikke er til stede. De har prinsipielt lagt ned påstand om at tap av førerrett ikke ilegges, subsidiært at tapsperioden nedsettes.
- (48) Jeg tar utgangspunkt i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr. 4 § 33 nr. 1 første ledd, som lyder:
- "Blir den som har førerrett ilagt straff, kan det i samme dom eller forelegg fastsettes tap av retten til å føre førerkortpliktig motorvogn for en bestemt tid eller for alltid, dersom hensynet til trafikksikkerheten eller allmenne hensyn ellers krever det."**
- (49) I tapsforskriften 19. desember 2003 nr. 1660 § 2-6 er det gitt nærmere regler om tap av førerrett når motorvogn er brukt ved straffbare handlinger. I bestemmelsen heter det:
- "Når retten domfeller person med førerrett for straffbare handlinger, skal det vurderes tap av førerretten når dette anses påkrevet av allmenne hensyn for å beskytte samfunnet mot de skadevirkninger det kan ha om vedkommende fortsatt tillates å føre motorvogn. Det må foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering av om allmenne hensyn ut fra de konkrete forhold i saken krever fastsettelse av tap av førerrett, herunder også forholdsmessigheten av det inngrep tap av førerrett vil innebære. Et vilkår for fastsettelse av tap av førerrett etter denne bestemmelsen er at det er klar sammenheng mellom bruken av motorvogn og den straffbare handling. For overtredelser som nevnt i punktene 1-4 nedenfor, fastsettes tapsperioden som nærmere angitt:**
- ...
- 4. Ran, tyverier**
- Dersom person med førerrett domfelles for ran eller tyverier med bortfrakting av større partier tyvegods, og motorvogn er brukt som nødvendig eller praktisk hjelpemiddel ved forøvelsen, bør tap av førerretten i alminnelighet fastsettes for minst 2 år."**
- (50) Hensyn til trafikksikkerheten er ikke noe aktuelt alternativ i denne saken, og jeg konsentrerer meg i fortsettelsen om lovens vilkår om at allmenne hensyn krever tap av førerrett. Av forskriften fremgår at det her må foretas en helhetsvurdering, at forholdsmessigheten av inngrepet er et moment, og at det er et vilkår at det er "en klar

sammenheng" mellom bruken av motorvogn og den straffbare handlingen. Høyesterett har vurdert innholdet i dette vilkåret i Rt. 2006 side 66. I avsnitt 21 uttaler førstvoterende:

"Eg meiner det må stillast opp eit krav om kvalifisert samanheng mellom narkotikabrotsverket og bruken av bil for at det bør givast dom for tap på førarrett. Dette er slik eg oppfattar det, i samsvar med føresetnadene ved lovendringa i 2003 om vidareføring av praksis. Det kan ikkje vere nok at bil er brukt fordi dette har vore praktisk. Her kan eg også vise til omtalen i handhevingsrundskriva om praksis ved bruk til smugling frå utlandet. På den andre sida vil det vere for strengt å stille krav om at bruken av bil må ha vore nødvendig for å gjennomføre handlingane. Etter mitt syn vil det heller ikkje vere noko eigna kriterium om bruk av bil har vore nødvendig, eksempelvis fordi narkotikaen er henta på ein stad eller til ei tid der det ikkje er alternativ transport. Heller ikkje slik bruk vil etter mitt syn tilfredsstille vilkåret om allmenne omsyn, så lenge det er tale om ein meir allminneleg bruk av bilen som transportmiddel. Krav om ein kvalifisert samanheng, eller om at bruken av bil har vore 'et helt sentralt element' som lagt til grunn av kjæremålsutvalet i Rt. 1994 side 923, gir etter mitt syn betre haldepunkt ved vurderinga. Eitt døme på dette ved narkotika vil kunne vere omfattande bruk av bil til spreingingssal. Dette blir då på linje med bruk av bil til innbrotsturnear. Når det ikkje er dokumentert at inndraging av førarkort eller tap av førarrett har vore nytta i nemnande grad, oppfattar eg nok også dette som eit uttrykk for at oppfatninga i praksis har vore at det ikkje er nokon automatikk i at visse typar lovbrøt får slike følgjer, men at det er tale om nokså strenge krav."

- (51) Innbruddsturnéer er altså nevnt som et eksempel på kriminell virksomhet der det kan være en kvalifisert sammenheng mellom bruk av bil og de straffbare handlinger. Jeg bygger på den forståelse av vegtrafikkloven § 33 nr. 1 og tapsforskriften som førstvoterende her har gjort rede for når jeg nå går over til å vurdere tap av førerrett i vår sak.
- (52) Med utgangspunkt i hovedspørsmålene til lagretten, som ble besvart med ja, legger jeg til grunn at de domfelte sørget for transport av ungdommene med bil fra Litauen til Norge, og at de kjørte dem rundt til butikker og pekte ut hva de skulle stjele. Det samme gjaldt de andre litauerne som ble tatt med til Norge for å begå tyverier. I sine domsgrunner har lagmannsretten videre vist til tingrettens redegjørelse for tap av førerretten. Av tingrettsdommen fremgår at bil har blitt brukt som et "nødvendig" hjelpemiddel. Tingretten har i domsgrunnene under domfellelsen etter tiltalens post II om grove tyverier – hvor bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet ikke ble angrepet – redegjort for at tyvegodsset ble kjørt til Litauen, forutsetningsvis i biler. De mindreårige overnattet i hovedsak i bilene. A og B ventet i bilene mens tyveriene ble begått, og overlevering av tyvegodsset til de domfelte skjedde i bilene. Bilene ble i henhold til tingrettens domsgrunner også brukt ved lagring av tyvegodsset i depoter.
- (53) På denne bakgrunn finner jeg det klart at bruk av bil har vært et helt sentralt element i den kriminelle virksomheten til begge de domfelte, og at det foreligger en kvalifisert sammenheng mellom bilbruken og de straffbare handlingene. Vilråene for tap av førerrett er til stede, og de domfelte bør fratras retten til å føre motorvogn for en periode på tre år. Ankene blir følgelig å forkaste også på dette punktet.
- (54) *Oppreisningskravene*
- (55) Både de domfelte og de fornærmede har krevd ny behandling av oppreisningskravene. De domfelte har anført at oppreisningserstatning ikke bør tilkjennes, mens de fornærmede har krevd slik erstatning, begrenset oppad til 60 000 kroner.

(56) I skadeserstatningsloven 13. juni 1969 nr. 26 § 3-5 første ledd heter det:

"Den som forsettlig eller grovt aktløst har

...

b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3, kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert erstatning etter § 3-2a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art."

(57) Skadeserstatningsloven § 3-3 nevner bestemmelsene i straffelovens kapittel 21 blant dem som ved overtredelse kan gi grunnlag for erstatning, herunder § 224. Med det syn jeg har på lovanvendelsen vedrørende domfellelsen for menneskehandel, foreligger derfor hjemmel for oppreisningserstatning i denne saken. Hovedregelen er da at det også skal gis oppreisning, jf. Rt. 2005 side 104 avsnitt 52, der det heter:

"De senere års praksis med normering av oppreisning for visse kategorier skadelidte underbygger at oppreisning normalt skal gis når vilkårene for dette foreligger, jf. eksempelvis Rt. 1988 side 532, Rt. 2001 side 274, Rt. 2002 side 481 og Rt. 2004 side 592. Utviklingen fram til at oppreisning først og fremst skal kompensere for den krenkelse som er påført, tilsier også at oppreisning av hensyn til skadelidte gis når lovens vilkår er oppfylt."

- (58) Jeg har kommet til at de domfelte bør pålegges å betale oppreisningserstatning til de fornærmede ungdommene. Det har etter mitt syn stor vekt at menneskehandelen her omfatter mindreårige i en svært sårbar situasjon. De fornærmede har levd under kummerlige forhold mens de har vært i Norge, og de har følt seg presset til å begå tyveriene. Slik situasjonen deres er beskrevet i lagmannsrettens dom, kan det ikke være tvilsomt at de har opplevd frykt – både for represalier fra de domfelte, for å bli overlatt til seg selv i et fremmed land og for å bli pågrepet av politi og/eller andre myndigheter.
- (59) Forsvarerne har pekt på at det vil være uheldig hvis voldsoffererstatningsordningen utbetaler erstatning til personer som er domfelt for tyverier. Det er anført at dette kan gi et insitament til slik kriminell aktivitet. Jeg finner det ikke nødvendig å ta stilling til om det i det hele tatt kan være grunnlag for utbetaling fra ordningen i denne saken, jf. vilkåret om personskade i voldsoffererstatningsloven 20. april 2001 nr. 13 § 1. For meg står det uansett som klart at det må være opp til lovgiver å vurdere eventuelle begrensninger ut fra slike betraktninger.
- (60) Når det så gjelder størrelsen på oppreisningserstatningene, er det ikke etablert noe standardnivå for slike saker. Saker om menneskehandel er svært forskjelligartede og favner over et vidt spekter. Som påpekt i Rt. 2010 side 1537 avsnitt 27 er det derfor i hvert fall foreløpig mest naturlig å foreta en konkret vurdering ut fra omstendighetene i den enkelte saken. Jeg har her blant annet festet meg ved at vi etter lagmannsrettens bevisvurdering er i det nedre sjikt av hva som kan rubriseres som menneskehandel.
- (61) Menneskehandelen har nok gitt litt ulike konsekvenser for de enkelte fornærmede, og jeg ser ikke bort fra at noen har følt utnyttelsen som en større belastning enn andre. Men lagmannsrettens dom gir få holdepunkter for å differensiere mellom de fornærmede. Etter en samlet helhetsvurdering har jeg kommet til at beløpet på 40 000 kroner som lagmannsretten har tilkjent til hver av dem, er passende. Ankene blir følgelig å forkaste også når det gjelder de sivile kravene.

(62) Jeg stemmer etter dette for denne

D O M:

Ankene forkastes.

(63) Dommer **Noer:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(64) Dommer **Endresen:** Likeså.

(65) Dommer **Falkanger:** Likeså.

(66) Dommer **Gjølstad:** Likeså.

(67) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Ankene forkastes.

Riktig utskrift bekreftes: